

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ТА ПРИКЛАДНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 159.963.35

© Л. П. Перевязко, 2019

orcid.org/0000-0001-6913-0557

<https://doi.org/10.33989/2226-4078.2019.2.177347>

ПЕРЕВЯЗКО Лілія Петрівна

аспірантка кафедри клінічної психології

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ЦИВІЛІЗАЦІЙНА ТА ІСТОРИЧНА КОНСТАТНІСТЬ ТРИВОЖНИХ, АГРЕСИВНИХ ТА ЛЕТАЛЬНИХ СЮЖЕТІВ У СНОВИДІННЯХ

Запропоновану статтю присвячено емпіричному дослідженню проблеми константності сюжетів в сновидіннях різних цивілізацій та епох. Досліджено 4053 сновидінь із різних джерел (література Інтернет, психотерапевтична практика), з яких розглянуто тривожні сюжети, агресивні сюжети та сюжети про смерть. Показано, що майже всі досліджені сюжети (переслідування, напад, фізична атака, матеріальні збитки, поспіх, запізнення, снік-катастрофи, військова тематика, смерть сновидця, або його/її близьких, або інших осіб тощо) носять трансцивілізаційний та транс-історичний характер. Виключення становили дві категорії: «інші тривожні сюжети» та «дух померлих», що пов'язано з впливом нових анкіогенних чинників та критичним ставленням сучасної людини до віри у духів.

Ключові слова: *сновидіння; константність; тривожні сюжети; агресивні сюжети; сюжети про смерть; багатовимірне шкалювання.*

Постановка проблеми. Протягом усієї історії людства і до цього дня міфи залишаються суттєвим аспектом культури. З розвитком глобалізаційних процесів інтенсивне здійснюється процес взаємопроникнення міфів шляхом культурного дрейфу, а також активно відбувається їх трансформація. Роль міфів у формуванні людської поведінки достатньо широко вивчалась такими класиками психологічної науки, як З. Фрейд, К.Г. Юнг,

О. Ранк, К. Абрагам, С. Московісі, Е. Фромм, Дж. Кемпбел та багатьма іншими.

Такі дослідники, як К. Г. Юнг (1997) та М. Еліаде (1998) писали про те, що міфи зовсім різних, навіть віддалених одна від одної культур незначно відрізняються один від одного. Вони вказують, що незважаючи на безсумнівне розмаїття культурних і релігійних традицій в основі кожної з культур лежать загальні архетипові образи. Виходячи з того, що сновидіння насичені архетипово-символічним змістом можна припустити, що вони також мають зберігати константність у культуральному, цивілізаційному, історичному та інших аспектах.

Тому постає необхідність дослідження питання про те, що структура сюжетного та символічного патерну в сновидіннях характеризується певною стабільністю в різних вимірах цивілізаційної приналежності та історичної епохи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій з проблеми. Як зазначає Б. Г. Херсонський (2003) проблема символіки значно ширше, ніж теорія сновидінь. З одного боку, це загальнокультурна проблема, з іншого – загальнопсихологічна. «Константна символіка» - не плід уяви психоаналітиків. Її слід вивчати в контексті проблеми «універсальної мови несвідомого». Сама по собі «константність» символів робить їх понадособистісними і транскультурними. Але існує і інша точка зору. Н. В. Родіною та Б. В. Біроном (2012) на прикладі феномену аномії показано, що будь-який критичний вплив середовища апелює, в першу чергу, до неусвідомлюваного рівня особистості. Цей вплив, по-перше, формує особистість в онтогенезі, по-друге, виступає як чинник актуального стресу у особистості, по-третє, також є чинником, що змінює взаємовідношення між свідомим та несвідомим рівнями особистості. Тому відповідно цієї точки зору соціальні трансформації мають призводити до змін у індивідуальному несвідомому, зокрема і у сновидіннях. Отже, це питання вимагає подальшого дослідження.

Сучасні дослідження проведені такими дослідниками, як: Т.А. Нільсен зі співат. (2003); М. Шредл зі співат. (2004) вказали на крос-культурну константність високих показників поширеності для типових образів сновидінь. Крім того, результати, отримані в різних етнічних групах, підтвердили, що

відносна частка типових сновидінь є стабільною в різних періодах часу та популяціях. Однак слід зазначити, що майже всі учасники цих досліджень були студентами університету, які вивчали психологію. Ця специфіка вибірки представляє загрозу для узагальнення результатів, стосовно універсальності типових сновидінь. Розумно підозрювати, що психологічна освіта може вплинути на сприйняття студентами психічної діяльності в певному конкретному напрямку, наприклад, підвищуючи їх обізнаність про досвід сновидінь, або про значення, яке має на увазі певний символ. Тому необхідними є дослідження широкого матеріалу сновидінь, який дозволяє робити певні узагальнення.

Таким чином, **метою статті** є, використовуючи широкий фактичний матеріал, провести вивчення константності сновидінь в цивілізаційному та історичному вимірах на прикладі тривожних, агресивних та таких, що стосуються смерті, категорій сюжетно-символічного змісту.

Результати дослідження. Досліджено 4053 сновидінь із різних джерел (літературні джерела, інтернет, консультації з клієнтами тощо). Для класифікації сюжетно-символічного змісту досліджених сновидінь використовувалась авторська система кодування (Перевязко, 2018), за якою сновидіння класифікувались за сімома смисловими групами: персони в сновидіннях (П), тривожні і агресивні сюжети (ТАС), сюжети про смерть (СС), додаткові типові сюжети (ДТС), додаткові відомості про сновидіння (ДВ), символи, яким надається значущість в роботах З. Фрейда (СФ), а також нові символи, на які було звернено увагу при аналізі змісту сновидінь (НС). Кожна смислова група налічувала цілий ряд категорій. В цій статті аналізувались тривожні і агресивні сюжети (ТАС) та сюжети про смерть (СС).

За цивілізаційної ідентичністю сновидців було віднесено до наступних макрокатегорій: «Цивілізації Сходу» (n = 715; 17,64%), «Західна цивілізація» (n = 747; 18,43%), «Православна цивілізація» (n = 991; 24,45%), «Глобальний вимір цивілізації» (n = 800; 19,74%). Досліджені епохи було об'єднано у макрокатегорії: «Стародавня та антична епоха» (n = 1025; 25,29%), «Середні віки та Відродження» (n = 610; 15,05%), «Новий та Новітній час» (n = 971; 23,96%), «Теперішній час»

($n = 1447$; 35,70%). За приналежністю до історичної епохи і сновидців було віднесено до наступних макрокатегорій: «Стародавня та антична епоха» ($n = 1025$; 25,29%), «Середні віки та Відродження» ($n = 610$; 15,05%), «Новий та Новітній час» ($n = 971$; 23,96%), «Теперішній час» ($n = 1447$; 35,70%).

Нижче розглянуто багатовимірні співвідношення між досліджуваними параметрами (цивілізаційна ідентичність та історична епоха з одного боку параметри змісту сновидінь – з іншого). До подальшого аналізу було включено параметри сновидінь, які мали частоту згадування не менш ніж 0,5% в цілому по вибірці. Оцінка співвідношень виконувалась за допомогою наступних статистичних процедур: багатовимірного шкалювання, частотного аналізу та коефіцієнту пов'язаності Крамера К.

У якості міри подібності для багатовимірного шкалювання використовувався критерій ϕ . Просторова модель, отримана в результаті багатовимірного шкалювання, оцінювалась за наступними критеріями: Нормалізований необроблений стрес (англ. Normalized Raw Stress – NRS), Пояснена дисперсія (англ. Dispersion Accounted For – DAF), Коефіцієнт конгруентності Такера (англ. Tucker's coefficient of congruence – TCC) (Borg, Groenen, 2005). Багатомірне шкалювання пропонує геометричне подання стимулів у вигляді точок координатного простору мінімально можливої розмірності (Терехина, 1983).

Коефіцієнт пов'язаності Крамера (Bergsma, 2013) є мірою зв'язку двох номінальних змінних на основі критерію χ^2 -квадрат. Застосовується до таблиць пов'язаності довільної розмірності. Величина коефіцієнту пов'язаності, який вважався задовільним для інтерпретації виявлених зв'язків як суттєвих закономірностей становила за абсолютним значенням $K < 0,100$ (за Дж. Коеном (1988), який вважає величини розміру ефекту 0,10-0,23 низькими, але значущими, 0,24-0,36 – середніми, більше 0,37 – високими).

За допомогою багатовимірного шкалювання проаналізовано співвідношення між тривожними та агресивними сюжетами (ТАС), а саме: *Переслідування і напад, погоня/ тікати та ховатись* (р1), *Фізична атака і / або вбивство сновидця* (р2), *Небезпеки, неприємності і нещастя, що стосуються сновидця* (р3), *Фізична атака і / або вбивство інших* (р4), *Злочин і / або*

звинувачення і / або покарання / позбавлення свободи (p5), Матеріальні збитки / зазнавати збитків / втрата (p6), Небезпеки і неприємності / нещастя стосуються іншого або інших (p7), Військова тематика (p8), Падіння - падати або провалюватися або тонуть (p9), Заблукати, загубитися (p10), Іспит / співбесіда / конкурс / перевірка знань і умінь (p11), Поспіх – запізнення (p12), Сні-катастрофи (p13), Інші тривожні сюжети (p14), Змішані тривожні сюжети (p15). Результати цього аналізу наведені на рисунку 1. Модель характеризується достатніми індексами придатності (NRS = 0,083; DAF = 0,917; TCC = 0,958).

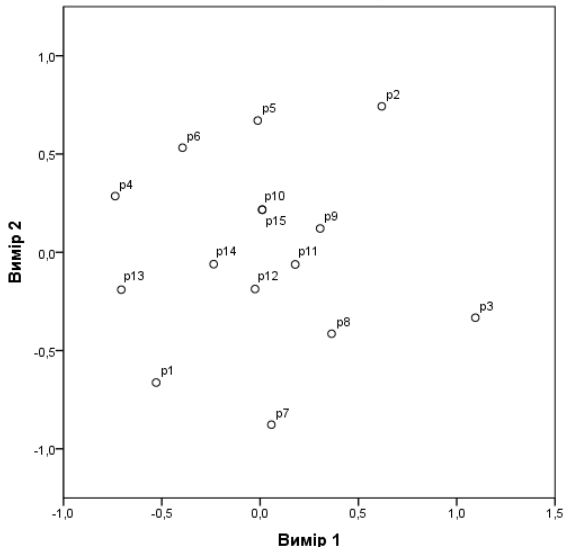
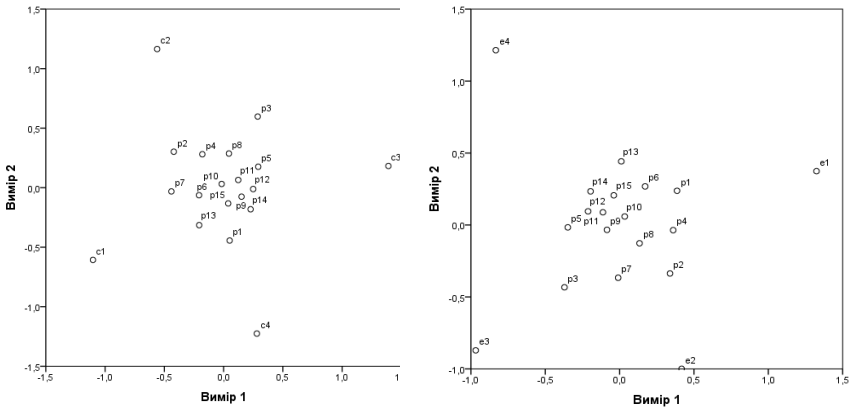

Рис. 1. Двовимірне графічне відображення структури взаємовідношень між тривожними та агресивними сюжетами (p1 – Переслідування і напад, погоня/ тікати та ховатись, p2 – Фізична атака і / або вбивство сновидця, p3 – Небезпеки, неприємності і нещастя, що стосуються сновидця, p4 – Фізична атака і / або вбивство інших, p5 – Злочин і / або звинувачення і / або покарання / позбавлення свободи, p6 - Матеріальні збитки / зазнавати збитків / втрата, p7 – Небезпеки і неприємності / нещастя стосуються іншого або інших, p8 - Військова тематика, p9 – Падіння - падати або провалюватися або тонуть, p10 – Заблукати, загубитися, p11 – Іспит / співбесіда / конкурс / перевірка знань і умінь, p12 – Поспіх – запізнення, p13 – Сні-катастрофи, p14 – Інші тривожні сюжети, p15 – Змішані тривожні сюжети).

Як видно з даного рисунку окремо розташованими параметрами виступають категорії *Небезпеки, неприємності і нещастя, що стосуються сновидця*, а також *Фізична атака і / або вбивство сновидця*. Очевидно, це пов'язано з особистісною значущістю таких сновидінь. Центральне ядро графічного відображення взаємовідношень складають такі сюжети, як *Військова тематика, Падіння - падати або провалюватися або тонути, Заблукати, загубитися, Іспит / співбесіда / конкурс / перевірка знань і умінь, Поспіх – запізнення, Сни-катастрофи, Інші тривожні сюжети, Змішані тривожні сюжети*. Можна припустити, що такі сновидіння характеризують тривожний вектор несвідомих переживань сновидців, що виявляються у сновидіннях.

Результати аналізу структури взаємовідношень між тривожними та агресивними сюжетами в цивілізаційному вимірі наведені на рисунку 2 ліворуч. Модель характеризується достатніми індексами придатності (NRS = 0,042; DAF = 0,957; TCC = 0,979). Виходячи з цієї графічної репрезентації можна зауважити, що для західної та православної цивілізації характерними є сновидіння про *небезпеки, неприємності і нещастя, що стосуються сновидця*. Для сновидінь, що розглядаються в глобальному вимірі цивілізації найбільш близькими у семантичному просторі є категорія *переслідування і напад, погоня/ тікати та ховатись*. Для неєвропейських цивілізацій у семантичному просторі є найближчими наступними категоріями *небезпеки і неприємності / нещастя стосуються іншого або інших та сни-катастрофи*. Детальніше тривожні та агресивні сюжети у співвідношенні із цивілізаційною ідентичністю було проаналізовано за допомогою коефіцієнтом пов'язаності Крамера.

Даний аналіз поряд із частотним аналізом показав, що існує певний зв'язок між цивілізаційною ідентичністю та *іншими тривожними сюжетами* ($K = 0,103$; $p < 0,001$). Такі сюжети найчастіше зустрічаються у Глобальному вимірі цивілізації (2,4%), тоді як дуже рідко у сновидіннях цивілізацій Сходу (0,0%), Західної цивілізації (0,0%), та Православної цивілізації (1,1%).

Рис. 2. Двовимірне графічне відображення структури взаємовідношень між тривожними та агресивними сюжетами та цивілізаційною ідентичністю (ліворуч), історичною епохою (праворуч) (p1 – Переслідування і напад, погоня/ тікати та ховатись, p2 – Фізична атака і / або вбивство сновидця, p3 – Небезпеки, неприємності і нещастя, що стосуються сновидця, p4 – Фізична атака і / або вбивство інших, p5 – Злочин і / або звинувачення і / або покарання / позбавлення свободи, p6 – Матеріальні збитки / зазнавати збитків / втрата, p7 – Небезпеки і неприємності / нещастя стосуються іншого або інших, p8 – Військова тематика, p9 – Падіння - падати або провалюватися або тонути, p10 – Заблукати, загубитися, p11 – Іспит / співбесіда / конкурс / перевірка знань і умінь, p12 – Поспіх – запізнення, p13 – Сні-катастрофи, p14 – Інші тривожні сюжети, p15 – Змішані тривожні сюжети, c1 – цивілізації Сходу, c2 – Західна цивілізація, c3 – Православна цивілізація, c4 – Глобальний вимір цивілізації, e1 – Стародавня та антична епоха, e2 – Середні віки та Відродження, e3 – Новий та Новітній час, e4 – Теперішній час).

Аналіз структури взаємовідношень між тривожними та агресивними сюжетами та історичною епохою дозволив виявити наступні закономірності. Результати аналізу наведені на рисунку 2 праворуч. Модель характеризується достатніми індексами придатності (NRS = 0,041; DAF = 0,959; TCC = 0,979).

Як видно з даного рисунку скупчення центротидів для цих параметрів є ближчим для сновидців, які жили у Середні віки та Відродження (найближчими категоріями є *Фізична атака і / або вбивство сновидця* та *Небезпеки і неприємності / нещастя стосуються іншого або інших*), а також у Новий та Новітній часи (найближчою категорією є *Небезпеки, неприємності і нещастя, що стосуються сновидця*). В цілому це показує більш

агресивний та тривожний фон сновидінь з цих епох. Детальніше тривожні та агресивні сюжети у співвідношенні із історичною епохою було проаналізовано за допомогою коефіцієнту пов'язаності Крамера, але величин коефіцієнтів, що за абсолютним значенням перевищують 0,100, не виявлено.

Отже, встановлено певний зв'язок між цивілізаційною ідентичністю та *іншими тривожними сюжетами* які найчастіше зустрічаються у Глобальному вимірі цивілізації. Очевидно, це є новими тривожними сюжетами, пов'язаними із сучасними анксиогенними чинниками. Всі інші сюжети носять транс-цивілізаційний та транс-історичний характер.

Подальшому аналізу було піддано сюжети про смерть (СС), а саме *смерть близьких: мертві уві сні, але в дійсності живі* (р1), *«Дух» померлих: живі уві сні, але в дійсності померлі* (р2), *Смерть самого сновидця, смертельні небезпеки* (р3), *Смерть інших і її атрибути* (р4). Результати цього аналізу наведені на рисунку 3. Модель характеризується достатніми індексами придатності (NRS = 0,020; DAF = 0,980; TCC = 0,990).

Побудована модель свідчить, що у семантичному просторі сновидців категорія *«Дух» померлих: живі уві сні, але в дійсності померлі* сприймається окремо, що свідчить виділення нематеріальної сутності померлої особи. Тоді як інші категорії об'єднані за ознакою смертельного випадку, що стається з живими людьми.

Проаналізовано простір структури взаємовідношень між сюжетами про смерть та цивілізаційною ідентичністю. Результати цього аналізу наведені на рисунку 4 ліворуч. Модель характеризується достатніми індексами придатності (NRS = 0,032; DAF = 0,968; TCC = 0,984).

Співвідношення між цими параметрами характеризується тим, що для сновидінь західної та православної цивілізації є близькою у двовимірному просторі категорія *«Дух» померлих: живі уві сні, але в дійсності померлі*, що відображає феномен безсмертя душі, характерний для християнського світу.

Детальніше сюжети у співвідношенні із цивілізаційною ідентичністю було проаналізовано за допомогою коефіцієнту пов'язаності Крамера. Аналіз частотного розподілу та аналіз асоціацій за коефіцієнтом пов'язаності Крамера дозволив

виявити наступні особливості структури взаємовідношень між цивілізаційною ідентичністю та сюжетами про смерть.

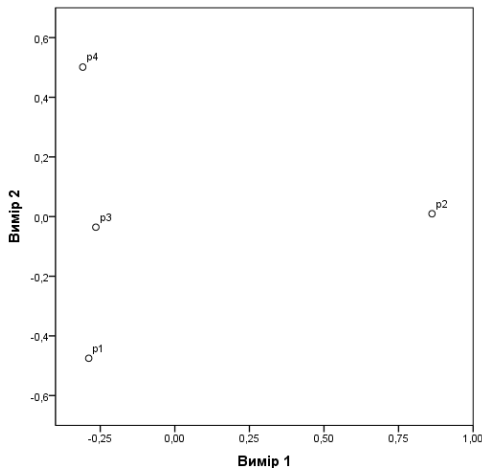

Рис. 3. Двовимірне графічне відображення структури взаємовідношень між сюжетами про смерть

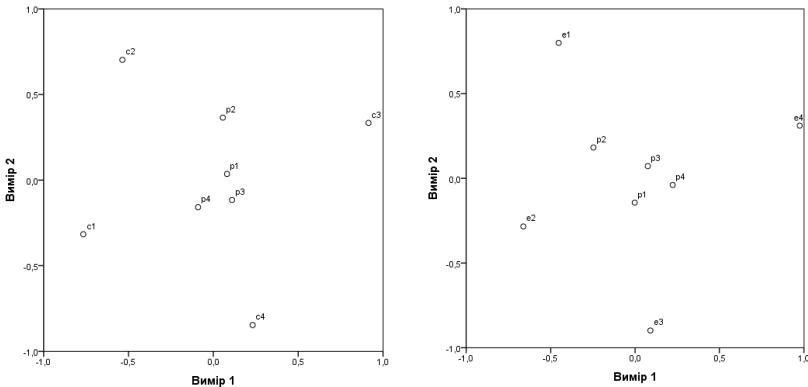
(p1 – сюжети про смерть, а саме смерть близьких: мертві уві сні, але в дійсності живі, p2 – «Дух» померлих: живі уві сні, але в дійсності померлі, p3 – Смерть самого сновидця, смертельні небезпеки, p4 - Смерть інших і її атрибути)

Так, звертає на себе увагу зв'язок із категорією «Дух» померлих: живі уві сні, але в дійсності померлі ($K = 0,114$; $p < 0,001$). Ця категорія найчастіше зустрічається у сновидіннях неєвропейських цивілізацій (11,3%), а також у сновидіннях характерних для Православної цивілізації (8,7%) і значно менше для Західної цивілізації (4,6%) та для Глобального виміру цивілізації (4,3%).

Проведено аналіз структури взаємовідношень між сюжетами про смерть та історичною епохою. Результати цього аналізу наведені на рисунку 4 (праворуч). Модель характеризується достатніми індексами придатності ($NRS = 0,028$; $DAF = 0,972$; $TCC = 0,986$).

Звертає на себе рівновіддаленість категорій історичних епох від параметрів цих сновидінь у семантичному просторі. Проте можна казати, що категорія «Дух» померлих: живі уві сні, але в дійсності померлі, є найближчою до стародавньої та античної епохи, Середніх віків та Відродження, коли була найбільш

поширеною віра у потойбічне життя. Детальніше співвідношення сюжетів про смерть та історичної епохи було проаналізовано за допомогою коефіцієнту пов'язаності Крамера.

Рис. 4. Двовимірне графічне відображення структури взаємовідношень між сюжетами про смерть та цивілізаційною ідентичністю (ліворуч) історичною епохою (праворуч)

(p1 – сюжети про смерть, а саме смерть близьких: мертві уві сні, але в дійсності живі, p2 – «Дух» померлих: живі уві сні, але в дійсності померлі, p3 – Смерть самого сновидця, смертельні небезпеки, p4 – Смерть інших і її атрибути, c1 – цивілізації Сходу, c2 – Західна цивілізація, c3 – Православна цивілізація, c4 – Глобальний вимір цивілізації.

Частотний аналіз та аналіз асоціацій за критерієм пов'язаності Крамера дозволив виявити наступні особливості структури взаємовідношень між історичною епохою та сюжетами про смерть. Зв'язок достатньої сили виявлено із категорією «Дух» померлих: живі уві сні, але в дійсності померлі ($K = 0,104$; $p < 0,001$). Ця категорія найчастіше зустрічається у сновидіннях Середніх віків та Відродження (11,3%), а також у сновидіннях характерних для Стародавньої та античної епохи (8,4%) і значно менше для Нового та Новітнього часу (4,6%) та для Теперішнього часу (4,3%).

Отже, встановлено, що більшість сюжетів про смерть (сюжети про смерть, а саме смерть близьких: мертві уві сні, але в дійсності живі, Смерть самого сновидця, смертельні небезпеки, Смерть інших і її атрибути) в сновидіннях носять трансцивілізаційний та транс-історичний характер. Виключення становлять лише сюжети категорії «Дух» померлих: живі уві сні,

але в дійсності померлі Ця категорія найчастіше зустрічається у сновидіннях Середніх віків та Відродження, а також у сновидіннях характерних для Стародавньої та античної епохи. Також вони властиві для Православної цивілізації та цивілізацій Сходу. Це можна пояснити тим, що саме в цих цивілізаційних та історичних контекстах була достатньо поширеною віра в духів померлих. Тоді як сучасна людина переважно критично ставиться до віри у духів.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, проведено аналіз цивілізаційної та історичної константності тривожних, агресивних та летальних сюжетів у сновидіннях із проаналізованих джерел. Виявлено існування зв'язку між цивілізаційною ідентичністю та *іншими тривожними сюжетами* які найчастіше зустрічаються у Глобальному вимірі цивілізації, що пов'язано із сучасними анксиогенними чинниками. Проте, всі зазначені тривожні та агресивні сюжети в сновидіннях, а також більшість сюжетів про смерть (*сюжети про смерть, а саме смерть близьких: мертві уві сні, але в дійсності живі, Смерть самого сновидця, смертельні небезпеки, Смерть інших і її атрибути*) в сновидіннях носять транс-цивілізаційний та транс-історичний характер. Виключення становлять лише сюжети категорії «Дух» *померлих: живі уві сні, але в дійсності померлі* Ця категорія найчастіше зустрічається у сновидіннях Середніх віків та Відродження, у сновидіннях характерних для Стародавньої та античної епохи, є властивою для Православної цивілізації та цивілізацій Сходу.

У якості перспектив подальших досліджень пропонується вивчення цивілізаційної та історичної константності показників сюжетного та символічного змісту інших смислових груп авторської системи кількісного аналізу сновидінь. Важливим уявляється аналіз таких смислових груп, як: персони в сновидіннях, додаткові типові сюжети, додаткові відомості про сновидіння, символи, яким надається значущість в роботах З. Фрейда, а також нові символи, на які було звернено нами увагу при аналізі змісту сновидінь.

Список використаних джерел

Перевязко Л. Апробація системи кількісного опрацювання сюжетного та символічного змісту сновидінь. *Science and Education a New*

- Dimension*. Philology, Budapest. 2018. Т. VI (71), Вып. 173. С. 63–66.
- Родіна Н. В., Бірон Б. В. Копінг-поведінка аномічної особистості. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України*. 2012. Т. 14 (1). С. 298–305.
- Терехина А. Ю. Многомерное шкалирование в психологии. *Психологический журнал*. 1983. Т. 4, № 1. С. 76–88
- Херсонский Б. Г. Смысл сновидений по Фрейдю. *Психология сновидений : хрестоматия / сост. К. В. Сельченко*. Минск : Харвест, 2003. С. 45–55.
- Элиаде М. Миф о вечном возвращении: архетипы и повторяемость. Киев ; СПб.: Алетейя, 1998. 250 с.
- Юнг К. Г. Душа и миф: шесть архетипов. Москва : Совершенство – Port – Royal, 1997. 384 с.
- Bergsma W. A bias correction for Cramér's V and Tschuprow's T. *Journal of the Korean Statistical Society*. 2013. Vol. 42 (3). P. 323–328.
- Borg I., Groenen P. Modern Multidimensional Scaling Theory and Applications. New York, NY : Springer, 2005. 613 p.
- Cohen J. Statistical power analysis for the behavioral sciences. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Assoc, 1988. 567 p.
- Nielsen T. A., Zadra A. L., Simard V., Saucier S. The typical dreams of Canadian university students. *Dreaming*. 2003. Vol. 13. P. 211–235.
- Schredl M., Ciric P., Götz S., Wittmann L. Typical dreams: Stability and gender differences. *Journal of Psychology*. 2004. Vol. 138. P. 485–494.
- Yu C.K.-C. Typical dream sex perienced by Chinese people. *Dreaming*. 2008. Vol. 18. P. 1–10.

References

- Bergsma, W. (2013). A bias correction for Cramér's V and Tschuprow's T. *Journal of the Korean Statistical Society*, 42(3), 323-328.
- Borg, I., & Groenen, J. F. (2005). *Modern Multidimensional Scaling Theory and Applications*. New York: Springer.
- Cohen, J. (1988), *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Assoc.
- Eliade, M. (1998). *Mif o vechnom vozvrashchenyy: arkhetypy y povtoryaemost [The Myth of Eternal Return: Archetypes and Repeatability]*. St. Petersburg: Aleteiya [in Russian].
- Khersonskiy, B. H. (2003). Smysl snovydenyj po Frejdu [The Meaning of Dreaming by Freud]. In K. V. Selcheniuk (Ed.), *Psykhohohyia snyvdenyi: Khrestomatya* [Psychology of dreams: Reader] (pp. 45-55). Minsk : Kharvest [in Russian].
- Nielsen, T. A., Zadra, A. L., Simard, V., & Saucier, S. (2003). The typical dreams of Canadian university students. *Dreaming*, 13, 211-235.

- Pereviazko, L. (2018) Aprobatsiia systemy kilkisnoho opratsiuvannia siuzhetnoho ta symvolichnoho zmistu snovydin [Approbation of the system of quantitative elaboration of the plot and symbolic content of dreams]. *Science and Education a New Dimension*, VI(71(173)), 63-66 [in Ukrainian].
- Rodina, N. V., & Biron, B. V. (2012) Kopinh-povedinka anomichnoi osobystosti [Coping behavior of the anomic personality]. *Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy*, 14 (1), 298-305 [in Ukrainian].
- Schredl, M., Ciric, P., Götz, S., & Wittmann L. (2004). Typical dreams: Stability and gender differences. *Journal of Psychology*, 138, 485-494.
- Terekhina, A. Yu. (1983) Mnohomernoie shkalyrovanye v psykholohyy [Multidimensional scaling in psychology]. *Psikhologicheskii zhurnal [Psychological Journal]*, 4(1), 76-88 [in Russian].
- Yu, C.K.-C. (2008). Typical dream sex perceived by Chinese people. *Dreaming*, 18, 1-10.
- Yung, K. G. (1997), *Dusha i mif: shest arkhetyпов* [Soul and Myth: Six Archetypes]. Moscow: Sovershenstvo – Port – Royal [in Russian].

L. Pereviazko

THE CIVILIZATIONAL AND HISTORICAL CONSTANCY OF ANXIOUS, AGGRESSIVE AND LETHAL PLOTS IN DREAMS

The "constancy" of symbols should be studied in the context of the problem of the "universal language of the unconscious." In itself, the "constant" of symbols makes them transpersonal and transcultural, but on the other hand, the influence of the environment affects the personality and is a factor that changes the relationship between the conscious and unconscious levels of the individual. Therefore, according to this view, social transformations must lead to changes in the individual unconscious, including in dreams. research.

The purpose of the article is, using extensive factual material, to study the constancy of dreams in civilization and historical dimensions, for example, of disturbing, aggressive and death-related categories of plot and symbolic content.

4053 dreams from different sources (literary sources, internet, consultations with clients, etc.) were investigated. For the classification of the plot and symbolic content of the studied dreams, the author's coding system was used, according to which the dreams were classified by seven semantic groups: persons in dreams, anxious and aggressive subjects, stories about death, additional typical stories, additional information about dreams, symbols which give significance in works by S. Freud, as well as new symbols, which were drawn to the attention of the analysis of the content of dreams. Each semantic group has a number of categories. This article analyzes disturbing and aggressive stories and stories about death.

Thus, the existence of a connection between civilizational identity and other disturbing plots that are most commonly encountered in the Global Dimension of Civilization, which is associated with modern anxiogenic factors, has been revealed.

However, all these alarming and aggressive subjects in dreams, as well as most of the plots of death (plots of death, namely, the death of relatives: dead in a dream, but in reality are alive, the death of the dreamer himself, mortal danger, the death of others and its attributes) dreams bear trans-civilization and trans-historical character. The exceptions are only the subjects of the category "Spirit" of the dead: living in a dream, but in reality the deceased. This category is most often found in the dreams of the Middle Ages and the Renaissance, in the dreams typical of the Ancient and Ancient times, is typical of the Orthodox civilization and the civilizations of the East.

Keywords: *dreams; constancy; anxious plots; aggressive plots; death plot; multidimensional scaling.*

Надійшла до редакції 8.03.2019 р.